CZU: 821.135.1(478)-94:94(478)
https://doi.org/10.52505/lecturi.2025.07.18

MEMORIE IDENTITARĂ ȘI MECANISME DE REZISTENȚĂ ÎN SOCIETATEA TOTALITARĂ (*O PROGENITURĂ DUȘMANĂ* DE NICOLAE NEGRU)

Constantin IVANOV
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9128-7822

Rezumat. *Ne propunem în cele ce urmează să analizăm o problemă dureroasă din spațiul basarabean, și anume drama deportărilor și formele de rezistență a individului în societatea totalitară. În acest sens, vom examina mărturia reflectată în cartea O progenitură dușmană de Nicolae Negru, care reprezintă un recurs la memorie despre drama deportărilor din Basarabia. Autorul reconstituie, într-un stil docudramatic, experiențele familiei sale deportate în Siberia, expunând impactul ideologic și geopolitic asupra copilăriei sale. Scriitura îmbină realismul dur cu reflecții emotive, evidențiind ruptura identitară și stigmatizarea socială trăită de basarabeni. Naratorul ia rolul unui bunic povestitor, construind un dialog intergenerațional sincer și profund. În esență, cartea demască mecanismele represive ale regimului sovietic, evidențiind subtilitățile prin care propaganda manipula conștiințele și încerca să anihileze identitatea națională. Astfel, vorbind pe marginea acestei mărturii și păstrând totodată analiza noastră în limitele cadrului textual, am reușit să evidențiem ruptura identitară și mecanismele prin care s-a format un val de rezistență, pentru că așa cum un singur individ și-a asumat o luptă solitară cu sistemul, acest avânt s-a multiplicat la un moment dat, iar sistemul a început să dea fisuri. De aceea am considerat oportun să vorbim de această mărturie a lui Nicolae Negru, având în același timp și sarcina de-a valorifica acest text.*

Cuvinte-cheie: *identitate, memorie, deportări, ideologie, regim opresiv.*

Identity Memory and Mechanisms of Resistance in the Totalitarian Society (*A Hostile Offspring* by Nicolae Negru)

Abstract. *In what follows, we propose to analyze a painful issue in the Bessarabian space, namely the drama of deportations and the forms of resistance of the individual in the totalitarian society. In this sense, we will examine the testimony reflected in the book O progenitură dușmană, by Nicolae Negru, which represents an appeal to memory about the drama of deportations from Bessarabia. The author reconstructs, in a docudrama style, the experiences of his family deported to Siberia, exposing the ideological*

and geopolitical impact on his childhood. The writing combines harsh realism with emotional reflections, highlighting the identity rupture and social stigmatization experienced by Bessarabians. The narrator takes on the role of a grandfather storyteller, building a sincere and profound intergenerational dialogue. In essence, the book exposes the repressive mechanisms of the Soviet regime, highlighting the subtleties through which propaganda manipulated consciences and tried to annihilate national identity. Thus, speaking on the basis of this testimony and keeping our analysis within the limits of the textual framework, we managed to highlight the identity rupture and the mechanisms through which a wave of resistance was formed, because just as a single individual assumed a solitary fight with the system, this momentum multiplied at a certain point, and the system began to crack. That is why we considered it appropriate to speak about this testimony of Nicolae Negru, while also having the task of capitalizing on this text.

Keywords: *identity*, *memory*, *deportations*, *ideology*, *oppressive regime.*

Nu putem spune că în spațiul literar basarabean nu s-a abordat problema deportărilor, totuși cartea lui Nicolae Negru vine în acest context ca o mărturie scrisă într-o formă narativizată, având o miză personală. Într-o societate profund ideologizată, unde directivele partidului sunt impuse în mod expres în slujba unei deznaționalizări și de anihilare a identității naționale. Spre deosebire de celelalte activități *umane*, arta a fost unica formă de rezistență în fața mașinăriei opresive, în special literatura, fapt pentru care se și explică mișcarea de eliberare națională și apoi primii parlamentari, semnatari ai declarației de independență a Republicii Moldova, dar și acel grup de intelectuali, majoritatea scriitori care au semnat *Scrisoarea celor șaizeci și șase*, deși inițial fuseseră mai mulți, însă la presiunea aparatului politic, o mare parte dintre aceștia și-au retras semnăturile sau chiar și le-au negat. Astfel, identitatea fabricată începea să fie contestată de o tagmă restrânsă de intelectuali, mai ales pe dimensiunea lingvistică, dar care nu putea avea mare influență, dar și acest fapt nu era un lucru neînsemnat, căci în asemenea mod forma o memorie identitară. În fond, se intenționa fabricarea unei alte identități, un om nou al ideologiei, despre care Vladimir Tișmăneanu observa atât de bine atunci când analiza implicațiile totalitarismului, afirmând următoarele: „Glorificarea ființei colective a partidului, pasiunea de a smulge din rădăcini orice pornire de emancipare, plăsmuirea unei noi structuri lingvistice, adecvate scopurilor propagandei totalitare, iată numai unele dintre caracteristicile colectivismului birocratic pe care Orwell a știut să le distingă cu admirabilă acuratețe. Confiscarea memoriei, tratarea cinică a trecutului, cauterizarea oricăror relații de atașament sentimental și încurajarea celui mai abject oportunism, au dus la geneza unui tip uman incapabil să mai opereze distincția dintre adevăr și fals” (Tișmăneanu 1995, p. 27). În acest sens, cartea lui Nicolae Negru vine să prezinte un adevăr dintr-o perspectivă personală a autorului, dar și mecanismele

de coerciție și de rezistență tacită în fața organului redresor. Iată de ce lucrarea sa prezintă interes, pentru că servește drept mărturie a acelor vremuri, nouă revenindu-ne sarcina de a evidenția caracterul documentar și a-l pune în valoare, încercând să rămânem în cadrul interpretativ pe care ni-l oferă textul. Deși s-ar putea analiza dintr-o perspectivă mai largă acest fenomen reprezentat în literatura română din spațiul basarabean, totuși, am considerat oportun în limitele acestei comunicări să reflectăm asupra datelor oferite de textul lui Nicolae Negru, pentru a nuanța mărturia proprie pe care autorul a intenționat să o transmită cititorilor săi, cu atât mai mult că lucrarea se prezintă ca un text de nonficțiune, care conține nu doar drama narativizată a familiei Negru, ci reflectă chiar drama colectivă a Basarabiei.

Cartea lui Nicolae Negru *O progenitură dușmană*, publicată la Editura Arc în 2024, reprezintă o mărturie a evenimentelor odioase care s-au petrecut cu cei etichetați de către puterea sovietică ca fiind „dușmani ai poporului". Nicolae Negru reușește să reconstituie aici drama celor deportați în Siberia, dar și copilăria care a fost marcată de această experiență nefastă. O copilărie, cum se exprimă autorul, „accidentată ideologic și geopolitic, văzută din depărtarea obiectiv-sentimentală a senectuții" (p. 8). Scriitura în sine nu e o plăsmuire imaginară de evenimente, ci e mărturia unei trăiri dureroase a familiei Negru, dar care reflectă, în esență, vocea colectivă a basarabenilor deportați, cei nimeriți sub tăvălugul reeducării sovietice. Nu e nici jurnal de memorii, pentru că nu consemnează niște evenimente, cel puțin în prima parte, ci e mai degrabă o reconstituire a întâmplărilor unei copilării marcate de drama acelui segment nefericit din istoria deportărilor din Basarabia. Partea a doua are un caracter confesiv, cu inserții de învățăminte de viață în rol de sfaturi către „nepoți", venite din propria experiență – o înțelepciune căpătată și probată în timp. E o scriitură ce se poate încadra în deja recunoscutul gen, nonficțiune, unde este reprezentată o realitate, de cele mai multe ori, dură.

Nicolae Negru reconstituie secvențial experiența familiei sale care a nimerit în cel de-al treilea val de deportări, operațiune care s-a desfășurat în noaptea de 31 martie spre 1 aprilie 1951, numită generic *SEVER*, represiune ce-i viza pe *Martorii lui Iehova*. Narațiunea se prezintă ca un recurs la memorie, menit să fixeze în conștiința nepoților soarta zbuciumată a înaintașilor lor. Deși poate fi considerat o mărturie-document despre drama deportărilor, „O progenitură dușmană" spune o poveste în stilul *docudramelor* care impresionează prin sinceritate și forță de convingere, îmbinând realismul dur cu observații și reflecții emotive, fapt ce nuanțează o autobiografie narativizată, scrisă la persoana întâi cu unele inserții de adresări către nepoții Călin Ioan și Olivia în rol de receptori implicați direct în actul diegetic. Naratorul ia atributele unui bunic povestitor, cu o experiență de viață dură și, în mare parte, ascunsă încă, conferind textului o dimensiune confesivă, menit să inițieze un dialog intergenerațional. Astfel,

discursul narativ devine personalizat, de o franchețe remarcabilă, ce-i atribuie un grad înalt de autenticitate, înfățișând o lume a copilăriei văzută de pe piscurile senectuții care nu a uitat nimic și care a înțeles multe.

În principiu, scriitura demască atrocitățile sistemului comunist, dimpreună cu ticăloșia și cruzimea umană a celor ce-l slujeau, cărora li s-au creat condițiile necesare pentru a se manifesta din plin. Personajul povestitor decantează din biografia sa și a familiei sale deportate momentele care i-au marcat copilăria, o copilărie cu greutățile, dar și cu farmecul ei. Fără a înainta reproșuri sau regrete, povestitorul ne prezintă o lume văzută prin prisma copilului, plină de farmec și nuanțe pozitive, cu aventuri și cu momente de refulări infantile care se vor răspunde abia peste ani. Acest subiect al deportării e redat cu inocență copilărească, imaginea înfricoșătoare a drumului către Siberia și a Siberiei însăși este umanizată. Personajul diegetic este afectat puternic doar de stigmatul identitar. Catalogarea în mediul școlar siberian drept „o progenitură dușmană", fiind de fapt eticheta pusă de învățătoare, este un motiv în plus să se simtă marginalizat, la fel ca și bordeiele în care locuiau deportații la marginea satului, care îi inocula acel sentiment al excluderii de grup, fiind catalogat drept un străin. Apoi, după revenirea acasă, este considerat de către copiii din Ciutulești drept „rus", exact după principiul *la Moscova român*, *iar la București rus*. Într-o parte și în alta îi este negată identitatea – un paria, un dezrădăcinat. Acest fapt îl rănește pe copilul Nicolae care își dorește validarea grupului. Faptul că în școala din Pîșkino-Troițkoe era ocolit de colegii săi, fiind acceptat doar de unul ce avea un mic handicap fizic, simțindu-se, după cum mărturisește, un fel de „șapka-nevidimca", îl rănește adânc și îi va marca nu doar copilăria, ci și viața de adult, făcându-l să se simtă ostracizat sau chiar un introvertit.

Acest aspect denotă, în fond, drama basarabeanului, mereu inhibat din cauza fracturii identitare și a condiției sale. Iar copilul este sfâșiat de o dilemă dramatică, pe care nu o poate înțelege și accepta, pentru că are un spirit deschis atașării colective, în care ar vrea să fie parte organică. O contradicție identitară care îi va activa un sentiment al rușinii amestecat cu stupoare, sentiment trăit de altfel atunci când se juca cu copiii, în timp ce vorba mamei sale îl dăduse de gol, care conduse imediat la întrebarea de constatare „Deci tu nu ești rus?", și care a declanșat acea frică de a nu fi ca ceilalți: „Putea fi și o laudă pentru faptul că l-am «înșelat», l-am indus în eroare cu rusa mea. Dar am simțit atunci mișcându-se în sufletul meu viermișorul unui regret că nu suntem ca ceilalți, și aș fi vrut ca mama să fi vorbit mai bine rusește, să nu trădeze. De atunci am conștientizat «goliciunea» noastră și am început să mă rușinez de rusa mamei. Și în același timp, îmi era rușine de rușinea mea. Mama nu bănuia nimic, se comporta firesc, avea talentul de a fi ea însăși, dându-mă «de gol» în cele mai nepotrivite momente" (p. 113-114). Prin urmare, Nicolae Negru demască subtilitățile prin care sistemul acționează pentru a anchiloza conștiința copiilor, inducându-le ideea că trebuie

să se rupă de rădăcinile lor și să se lase asimilați de colectivitate, inoculându-le senzația de rușine atunci când se vor identifica ca fiind altcineva decât ruși, asigurându-i totodată de un confort psihologic în raport cu apartenența lor la identitatea sovietică.

Structurată în secvențe mici, ca niște istorioare anunțate tematic în titlu, cartea este constituită din două părți și reflectă două ipostaze ale personajului diegetic, perioada inocenței petrecută în mare parte în Siberia și perioada treziei și asumării treptate a identității românești cu mica (dar nu neînsemnata în planul curajului rezistenței) sa contribuție, de a submina mașinăria de coerciție identitară. Într-adevăr, partea a doua este diferită de prima parte, aici scriitura are un caracter mai rigid și mai sec, în care sunt consemnate evenimente de dată recentă a istoriei. Textul se prezintă mai degrabă sub forma unor memorii, menit să evidențieze factorii care au precedat și au determinat (declanșat) mișcarea de eliberare națională. Or, să păstrezi fotocopii cu creația lui Eminescu și să le difuzezi clandestin era un act de mare curaj pe atunci. Pericolul de a fi depistat de ochiul vigilent al KGB-lui era mereu iminent, după cum mărturisește autorul. Nicolae Negru denunță drama colectivă și mecanismele de funcționare a mașinăriei opresive cu menirea acesteia să ducă la bun sfârșit procesul de deznaționalizare, respectiv, de inhibare și de rusificare a conștiinței naționale. Textul parcurge punctual problemele sensibile ale societății noastre, precum cele ce țineau de identitatea etnică, identitatea lingvistică, identitatea culturală, de propagandă și mutilare a conștiinței. Nu sunt trecute cu vederea nici riscurile la care erau expuși cei ce încercau să spună adevărul. Autorul remarcă: „Trebuia să faci mereu distincție între ce se poate și ce nu se poate spune, cu cine poți discuta sincer și cu cine nu, ce se poate și ce nu se poate întreba. Era ca într-o închisoare-teatru, cu roluri stabilite la naștere, nu aveai dreptul să abordezi teme neautorizate, să improvizezi răspunsuri la întrebările permise, să vorbești despre cine ești în realitate, despre identitatea ta, etnică și ideologică, decât cu riscul de a fi împușcat (în faza inițială) sau băgat la carceră sau internat în casa de nebuni” (p. 197). În partea a doua, Nicolae Negru realizează o radiografie a societății, cu inserarea unor comentarii făcute în maniera comentatorului și a analistului politic.

Împânzind narațiunea cu mici istorioare, *O progenitură dușmană* devine un mozaic al experiențelor și al trăirilor, care nu se limitează doar la o simplă evocare a trecutului, ci, ca într-un puzzle, se încearcă reconstituirea unui tablou al societății dintr-o perspectivă personală, lăsând și o mărturie scrisă despre sine propriilor nepoți. Astfel, scriitura vine ca un remediu împotriva amneziei sociale și chiar familiale, unde miza pare a fi mult mai mare decât mijloacele prin care se impune. Povestitorul relatează până la un punct despre alte personaje (lumea imediată a copilului), fie tata, mama sau frații săi, doar dacă poate spune ceva despre sine, punându-se în raport cu ei, nu în relație, mai ales cu tatăl său (pe când prietenii sau colegii sunt doar pomeniți ca într-o listă de aducere aminte).

Însă spre final, odată ce conștientizează și își asumă maturitatea, se poate observa cum se refac timid aceste relații. Nicolae Negru reușește să ilustreze tensiunea socială, pe fundalul căreia realizează, am putea spune, o revendicare identitară în care își dezvăluie calea proprie, pe care a urmat-o în devenirea sa, precum și convingerile dobândite/consolidate în timp. E și o atitudine a sa de a vorbi despre modalități de îndoctrinare existente la acea vreme, evaluând riscul unei alunecări în prăpastia ideologică, un pericol existențial iminent dacă nu aveai o conștiință de sine bine formată. În acest sens amintește și de un personaj al politicii contemporane recognoscibil, care, împotriva convingerilor identitare ale tatălui său, alege totuși adevărul „fabricat" de opresor.

Spre finalul cărții, discursul narativ devine molcom și contemplativ. După ce își deapănă viața, Nicolae Negru ajunge să cugete asupra unor aspecte importante ale devenirii și ale existenței sale. Fără a-și atribui rolul de *bătrân înțelept*, cum ar spune C.G. Jung, instanța narativă strecoară și niște sfaturi, pe cât de simple, pe atât de necesare, meditând cu precădere asupra sensului vieții, reflecții scoase din sipetul înțelepciunii dobândite în timp, accentuând lucrurile simple, umane, capabile să producă acea *egalare* între indivizi. E cronica unui periplu prin mașinăria birocratică a URSS până la destrămarea ei. Deși se afla într-un climat neprielnic felului său de a fi, era totuși într-o permanentă căutare de sine, tentat să-și urmeze propriul drum. Ba chiar abandonează domeniile sufocante pentru el și ajunge să se realizeze în domeniile ce îi sunt mai aproape de ființa sa intimă, precum e cel de care ne convingem în acest moment – scrisul. Astfel, am putut cunoaște *povestea adevărată*, a timpului și a omului Nicolae Negru, condiția unei *progenituri dușmane* într-o lume totalitară în căutare de repere identitare și în efortul de a da „fiecărei clipe un sens propriu", dincolo de realitatea crudă. Ultima secvență a cărții este răvășitoare, într-atât încât depășește orice comentariu, dând sens și semnificație celor relatate/povestite…

Referinţe bibliografice:

1. NEGRU, Nicolae. *O progenitură dușmană.* Chișinău: Editura Arc, 2024.

2. TIȘMĂNEANU, Vladimir. *Noaptea totalitară. Crepusculul ideologiilor totalitare radicale în Europa de Est.* București: Editura Athena, 1995.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică", Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al USM.